

української кооперації, які обіймали керівні посади у Генеральному секретаріаті й насамперед у Міністерстві продовольчих справ. Перспективним напрямком у подальшому дослідженні даної проблеми може бути продовження аналізу співпраці державних органів влади з кооперативними організаціями, а також внеску окремих кооперативних діячів у вирішення продовольчого питання.

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА

1. Касьянов Г.В. Українська інтелігенція на рубежі XIX-XX ст.: соціально-політичний портрет. – К.: Либідь, 1993. – 176 с.; 2. МIRONENKO O.M. Світоч української державності. Політико-правовий аналіз діяльності Центральної Ради. – К.: Ін-т держави і права ім. В.М. Корецького НАН України, Академія правових наук України, 1995. – 327 с.; 3. Копиленко О.Л. «Сто днів» Центральної Ради. – К.: Україна, 1992. – 204 с.; 4. Верстюк В.Ф., Осташко Т.С. Діячі Центральної Ради: Біографічний довідник. – К., 1998. – 254 с.; 5. Кудлай О.Б. Боротьба навколо прийняття Тимчасової Інструкції Генеральному Секретаріатові Тимчасового Уряду на Україні на IV сесії Української Центральної Ради // Український історичний журнал. – 1997. - № 5. – С. 80-86; 6. Винниченко В. Відродження нації. – К.; Відень, 1930. – Ч. 1-3; 7. Дорошенко Д. Історія України. 1917-1923 рр. В двох томах. – Т. 1. – К.: Темпора, 2002 – 320 с.; 8. Кедровський В. 1917 рік. – Вінніпег, 1967. – 526 с.; 9. Фещенко-Чопівський І. Хроніка мого життя: Спогади міністра Центральної Ради та Директорії. – Житомир, 1992. – 124 с.; 10. Ковалевський М. При джерелах боротьби. Спомини, враження, рефлексії. – Інсбрук, 1966. – 719 с.; 11. Українська Центральна Рада: Документи і матеріали. У двох томах. – Т. 1. 4 березня – 9 грудня 1917 р. – К.: Наукова думка, 1996. – 589 с.; Т. 2. 10 грудня 1917 р. – 29 квітня 1918 р. – К.: Наукова думка. 1997. – 422 с.; 12. Центральний державний архів вищих органів влади та управління України. – Ф. 2197. – Оп. 1; 13. Кондратьев Н.Д. Рынок хлебов и его регулирование во время войны и в годы революции. М.: Наука, 1991. – 487с.

М.В. Потапенко

ДІЯЛЬНІСТЬ ПОЛЬСЬКИХ СТУДЕНТСЬКИХ ОРГАНІЗАЦІЙ НА ТЕРИТОРІЇ НАДДНІПРЯНСЬКОЇ УКРАЇНИ У БЕРЕЗНІ 1917 – КВІТНІ 1918 РР.*

Маловивченим аспектом суспільно-політичного життя польського населення Наддніпрянської України в добу Центральної ради є розвиток польського молодіжного руху.

Одним з перших на його важливості наголосив польський історик Г. Яблонський. Він вказав на те, що значна частина активних діячів польського суспільно-політичного життя Наддніпрянщини, яка приймала активну участь у революційних процесах, мала безпосередню причетність до діяльності польських молодіжних організацій [8, s.21]. У сучасній польській історичній науці також загальноновизнаним є твердження про високий рівень політизації польського студентського руху, а також про безпосередню участь польської академічної молоді у діяльності політичних сил, що репрезентували польське населення. Окремі з них мали сталі контакти з партіями, й почасти навіть виступали ґрунтом утворення нових політичних сил. Зокрема, на цьому наголошують А. Мьодовський [18] та Г. Бартошевіч [2]. Особливе місце займає також публікація Д. Сули, в якій спеціальну увагу присвячено діяльності польських молодіжних організацій в м. Києві у 1914–1917 рр. [26]. У вітчизняній історичній науці питання діяльності польських молодіжних організацій не виокремилось в окремий предмет досліджень.

Слід наголосити, що наукова розробка цієї проблеми має суттєву проблему, яка пов'язана з наявною джерельною базою. Її основою лишаються спогади, або наукові розвідки самих учасників польського молодіжного руху на території Наддніпрянської України у вказаний час. Серед них слід назвати в першу чергу роботи С. Седлячека [24], Г. Гласса [3; 4], В. Вержейського [28], В. Некраша [19]. В умовах поляризації та гострого ідеологічного протистояння в середовищі польських молодіжних організацій свідчення таких джерел почасти мають суб'єктивний характер.

У пропонованій статті ми формулюємо завдання комплексного аналізу розвитку польського студентського руху на території Наддніпрянської України в добу Центральної ради (березень 1917 – квітень 1918 рр.), визначення його структури, встановлення особливостей внутрішніх стосунків та зв'язків з польськими політичними силами, що діяли в регіоні у окреслений період.

Польський молодіжний рух на території Наддніпрянської України мав тривалу історію, остаточно його організаційне становлення відбулось у II половині XIX століття, коли після придушення польського повстання 1863 р. почалось формування перших молодіжних патріотичних організацій – студентської «Корпорації» та «Учнівської корпорації». На початку XX століття

* Публікація підготовлена до друку за сприяння та фінансової підтримки Каси ім. Ю. М'яновського та Нафтового концерну «Орлен» (Республіка Польща).

польський молодіжний рух швидкими темпами політизується, вирішальну роль в його структурі починають відігравати радикальна «Корпорація», що остаточно прийняла назву в 1884 р., та націоналістична «Полонія», утворена 1900 р. Обидві організації в роки I світової війни активно співпрацювали з революційною фракцією Польської соціалістичної партії (далі, – ППС(р.ф.)) та Польською національно-демократичною партією (Stronnictwo Narodowe – Demokratyczne, далі, – ендеки) відповідно. Цей розкол проектувався на всі інші польські молодіжні організації, які іноді взагалі не демонстрували своєї причетності до політичного життя. Т. Новацький встановлюючи співвідношення впливів радикалів та націоналістів на польську молодь Наддніпрянщини вказує, що «Полонія» мала більший вплив ніж «Корпорація» й співвідносить їх як 3 до 2 [21, s.65]. З одного боку такому стану речей сприяв контакт «Полонії» з національними польськими громадськими товариствами, що діяли легально («Польське гімнастичне товариство» (поширена назва «Патагонія») та товариство «Сокіл»). Наявність інструментів легальної діяльності надавали в цілому суттєвих переваг. Також «Полонія» спиралась на підтримку більшості молоді, що була евакуйована з Галичини й знаходилась під впливами ендеції. З іншого боку радикалізм та соціалізм «Корпорації» за визначенням К. Глінки мав суперечність. В переважній більшості її членами ставали представники поміщицьких родин з Правобережної України, їх ідеалом боротьби за незалежність Польщі були традиції польського шляхетства та повстання 1831 та 1863 рр. В той же час у Наддніпрянській Україні соціальна база розвитку польського соціалістичного руху була слабкою [5, s.225]. Погіршували позиції «Корпорації» й внутрішні ідеологічні суперечки (виокремлення «Філаретії» та «Союзу польської прогресивно-незалежницької молоді»), які було подолано остаточно лише на початку 1916 р. [28, s.127].

Падіння самодержавного ладу в Росії й початок демократичних реформ Тимчасового уряду створили умови для легалізації польських молодіжних організацій на території українських губерній. Протягом березня 1917 р. всі вони без виключення привітали початок революції, особливий ентузіазм серед них викликало звернення Тимчасового уряду до польського народу в якому визнавалась необхідність відновлення незалежності об'єднаної Польщі.

В умовах динамічного розвитку революційних подій особливу активність демонстрували політичні товариства польського студентства. Між «Корпорацією» та «Полонією» розпочалась бурхлива боротьба за вплив на польську академічну молодь, яка виявилась у активізації агітаційно-пропагандистської роботи. Основним методом польської радикальної молоді з «Корпорації» стає проведення численних організаційних зібрань, на яких висвітлювались ідеологічні засади їх діяльності, а також гостро критикувалась політика ендеків й її молодіжного союзника, – «Полонії». Можемо стверджувати, що лише навесні 1917 р. відбулось мінімум 5 загальних зборів членів «Корпорації» (24 березня, 21 квітня, 3 травня, 10 травня). Одне з них (3 травня 1917 р.) було присвячене виключно питанням агітаційної роботи [14, s.2]. Представники «Полонії» надавали перевагу в масовій роботі не політичним методам. 12 березня 1917 р. за їх участі було організовано установчі збори «Національної молоді» на яких були присутніми 250 чоловік. В постанові новоствореної організації вказувалось, що її основним завданням є активізація громадського життя польського населення, а також тісна співпраця з Польським комітетом виконавчим Зібрання польських організацій на Русі (далі, – ПКВ на Русі), в якому впливи ендеків були переважаючими [27, s.3]. 16 березня під час Національного походу члени «Полонії» організували збір коштів на користь щойно утвореного польського Народного університету [12, s.2]. Проте, все ж не слід абсолютизувати аполітичність зовнішньої діяльності «Полонії». Так звана делегація «Польської молоді» у складі чотирьох осіб, що прийняла участь у I з'їзді польських організацій на Русі (6 березня 1917 р., Київ) репрезентувала по суті «Полонію», а один з делегатів, – З. Березовський навіть увійшов до тимчасового складу ПКВ на Русі [33, s.130, 132]. Протиріччя між польською радикальною та націоналістичною молоддю обумовила формування нової студентської організації політичного характеру. 19 березня 1917 р. були скликані установчі збори «Союзу польської демократичної молоді» (далі, – «Союз») [11, s.2]. В ухваленій програмі союзу наголошувалось на відмежуванні від всіх молодіжних «реакційних формувань, які називають себе націоналістами і демократами, й одночасно від космополітично-соціалістичних угруповань» [30, s.3]. На чолі союзу став Ч. Мадей та Олександрович. На відміну від «Корпорації» та «Полонії» польська демократична молодь свідомо не проводила масової агітаційно-пропагандистської роботи. Основною формою її діяльності стало проведення численних зібрань закритого типу на які запрошувались лише члени організації, або особи рекомендовані ними [17, s.3]. Програма «Союзу» взагалі не містила жодного пункту, що

.....
стосувався б безпосередньо молодіжного руху й більше нагадувала програмний документ політичної партії.

Своєрідним індикатором співвідношення впливів цих трьох організацій серед польського студентства стали вибори до Центральної організації Київської політехніки. Польські молодіжні політичні організації були представлені у обох виборчих списках, - національному та соціалістичному. За результатами виборів перший список отримав 235 голосів, другий – 220. До Центральної організації від них було делеговано по 8 представників. Причому, по списку об'єднаного національного блоку від «Полонії» пройшли Й. Роговський і С. Гржимайловський, а по списку від соціалістичного блоку пройшов член «Корпорації» Г. Нарбут [13, s.3]. «Союз польської демократичної молоді» у виборах участі не приймав, маючи швидше за все низьку популярність через нетривалий час свого існування. Взагалі ж В. Вержейський називає цю організацію ефемерною, підкреслюючи швидше за все її нечисленність [28, s.130].

Окремо слід наголосити, що протягом 1917 р. ці три польські студентські організації політичного характеру надзвичайно активізували свою участь у партійному житті. Перед у цій справі вели «Корпорація» та «Союз». За словами одного з безпосередніх учасників польського молодіжного руху у березні 1917 – квітні 1918 рр. В. Вержейського в той час складно було розмежувати діяльність «Корпорації» та київського осередку ППС(р.ф.) на чолі якого стояв студент київського університету, член «Корпорації» К. Домославський. «Корпорація» була залучена також до ведення партійної агітації ППС(р.ф.) серед польських робітників, вона ж стала союзником останньої на виборах до міської думи в м. Києві, її члени склали ядро партійної фракції ППС(р.ф.) в Центральній раді. На II з'їзді ППС(р.ф.) київська секція партії була представлена виключно членами «Корпорації» [28 s.130]. «Союз» взагалі перетворився на своєрідним молодіжний філіал польського демократичного руху, який організаційно оформився лише 26 березня 1917 р. з утворенням «Польського демократичного союзу на Русі». Програмні документи обох організацій є майже ідентичними. Акцент в них було зроблено на двох моментах: проголошення незалежності Польщі в її етнографічних кордонах й надання права національно-культурної автономії польському населенню в тих регіонах, де воно становить меншість [30, s.3]. На цих двох пунктах вибудовує свою політичну риторику й один з лідерів «Польського демократичного союзу на Русі» Є. Старчевський [25, s.14].

В повній мірі партійні вподобання «Корпорації» «Полонії» та «Союзу» виявились під час III з'їзду польських організацій на Русі (Україні), що відбувся в Києві 18 – 24 червня 1917 р й на якому були представлені делегати кожної з них. Протестуючи проти Уставу з'їзду, що визначав засади організації польського національного самоврядування, польські демократичні сили, які напередодні об'єднались у Польський демократичний централ, проголошують свій протест і залишають залу засідань. Одним з ключових аргументів протесту було твердження про те, що Устав заперечує принципи національно-культурної автономії, межі якої мають визначати органи державної влади, а саме Центральна рада. Цей протест підтримала ППС(р.ф.), а слідом за нею і «Корпорація». Від її імені К. Кулеша, С. Кожменський та О. Пожезінська у протесті вказали, що «Корпорація» не визнає ПКВ за орган польського національного представництва в Україні, бо він ставить на меті будівництва на території України «держави в державі», а виставлений ендеками на голосування текст Уставу взагалі назвали «сурогатом польського національного уряду...» [33, s.104-105]. Окремого протесту не склали представники «Союзу», підтримавши загальну резолюцію об'єднаних демократичних сил.

Аналізуючи діяльність польських студентських організацій політичного гатунку протягом березня 1917 – квітня 1918 рр. слід також згадати і ZET (Związek Młodej Polski). На відміну від інших після падіння самодержавного ладу він продовжив підпільну діяльність. Основною формою масової роботи його членів була пропаганда ідей незалежності Польщі. З початку XX століття на відміну від інших підструктур організації, що діяли по території всієї Російської імперії, представники Київського округу ZET, з осередками в Києві, Одесі та Харкові, широко практикували співпрацю з іншими студентськими політичними організаціями. В найбільшій мірі велась співпраця з «Полонією». За свідченнями С. Зелінського, одного з засновників польського націоналістичного руху в Україні, до початку I світової війни Рада «Полонії» складалась виключно з членів ZETу (Гілевич, Зубр, Бжостовський, Белявський, Єзерський) [32, арк.8]. Саме тому, на думку Н. Некраш, «Полонія» була своєрідною явною масовою організацією законспірованої ZET [34, s.30]. Були також стосунки ZET і з соціалістичними молодіжними організаціями. Принаймні Т. Кательбах у своїх спогадах свідчить, що одним з керівників Київського братства ZET в добу Центральної ради був В. Корсак, який одночасно був і одним з керівників «Корпорації» та членом ППС(р.ф.) [10, s.326]. Проте все ж припускаємо, що домінуючий вектор співпраці був спрямований все ж таки на «Полонію» та ендеків.

Про це може свідчити хоча б той факт, що російські ендеки аби відтягнути частину прихильників польських демократів ініціюють утворення на базі ZET в травні 1917 р. окремої політичної організації, - Союз об'єднання та незалежності Польщі [18, s.50]. Проте все ж протягом 1917 р. на території Наддніпрянщини не зафіксовано проявів прямої участі ZET у політичному житті. Очевидно, що вона з огляду на збереження практики підпільної роботи була опосередкована через сітку інших студентських організацій. Одним з не багатьох свідчень активності ZET на Україні в добу Центральної ради є створення в ніч з 11 на 12 лютого 1918 р., з ініціативи членів люблінського осередку, товариства «Страж Кресів». Завданням організації було доведення польської приналежності Холмщини, що за Брестським мирним договором була приєднана до УНР, своєрідна «реституція польщизни». Ця організація поширила свої впливи на територію Волинської та Подільської губерній, де її інструктори, головним чином члени ZET, намагались організувати кооперативний рух серед польського селянства, та організувати петиційні компанії демонстрації польського характеру краю [21, s.131-132].

Поряд з названими політичними організаціями польського студентства діяла розгалужена сітка студентських громадських організацій. Найбільш активну роботу розгорнула польська «Братня поміч» або «Братняк» («Bratnia pomoc»). Діяла ціла низка її осередків при вищих навчальних закладах Києва. Зокрема в 1917 р., існували «Братняки» київського університету, київського комерційного інституту, медичного інституту та вищих жіночих курсів, київського політехнічного інституту, польських вищих наукових курсів, консерваторії [23, s.99]. 14 березня 1917 р. відбулись загальні збори «Братньої помочі» комерційного інституту на яких було обрано нову президію на чолі з Ч. Мадеєм та затверджено статут. Внутрішня структура організації ґрунтувалась на системі десятників. Серед основних напрямків роботи були названі організація національної самоосвіти та діяльність позичкової каси для студентів. З ініціативи Попеля також планувалось створити академічний кооператив [11, s.2]. В решті-решт всі автономні осередки «Братньої помочі» для координації своєї діяльності утворили «Братняцьку Централь». Ще однією організацією польського студентства подібного гатунку була «Академічна спілка громадської роботи», яка по іншому називалась «ВДК» («Stowarzyszenie Akademickie Pracy Społecznej», WDK – аббревіатура від «wтуж do kraju») й розпочала свою діяльність у грудні 1916 р [28, s.127]. Її головним завданням була організація виїзду студентів на навчання до польських вищих навчальних закладів. З цією метою навесні були організовані лотереї, театральні вистави та наукові читання. Від перших двох заходів було зібрано близько 2 500 крб. [22, s.3]. Показово, що значний вплив на ці не політичні товариства польського студентства мав польський демократичний рух. Як вже згадувалось, одним з керівників «Братньої помочі» був Ч. Мадей, член правління «Союзу польської демократичної молоді»; сеньйором «Академічної спілки» був Й. Пересвет-Солтан, - член правління «Польського демократичного союзу на Русі». Очевидно цим слід пояснювати відносну слабкість «Союзу польської демократичної молоді», - він був лише одним з напрямків діяльності польських демократів у молодіжному середовищі.

Слід наголосити на тому, що впливи польських студентських товариств, особливо політичних, виходили далеко за межі академічного середовища й трансливались на широкі маси польського населення. Серед магістральних напрямків цієї зовнішньої ініціативи, окрім політичної, слід наголосити на освітній роботі, участі в організації харцерського руху, а також формуванні польського війська.

Освітні ініціативи польського студентства виявлялись в тому, що значна їх частина залучалась до викладацької роботи в утворених польських школах. Особливо високим був відсоток вчителів з числа польської молоді, що була евакуйована з Галичини. Іноді польські студентські товариства створювали навіть під своїм патронатом навчальні заклади. Так, «Корпорація» мала в своїй структурі освітній відділ, який опікував польську школу для неписьменних дорослих [16, s.3]. «Полонія» планувала організовувати літні освітні курси, викладачами яких мали бути члени товариства [15, s.3]. Традиційно польські студенти також організовували патріотичну самоосвіту серед учасників польського гімназійного руху, що був представлений «Союзом учнівських корпорацій на Русі». Важливість роботи серед гімназійної молоді обумовлювалась в першу чергу необхідністю рекрутації нових членів. З цією метою ZET навіть утворив ще в 1901 р. свій гімназійний філіал – PET (Związek Miodej Polski «Przyszłość»), який діяв аж до 1922 р. [20, s.16].

Особливо важливою була роль польського студентства в організації харцерського руху на території Наддніпрянської України. Перша київська дружина польських скаутів (харцерів) виникла у 1912 р. з ініціативи членів «Полонії» В. Некраша та Й. Дубовського [6, арк.1]. З часом до участі в

харцерському русі залучались й інші студентські товариства, зокрема, «Корпорація» та ZET. З числа членів польських студентських товариств було сформовано керівництво харцерського руху, штат інструкторів та керівників дружин. Особливо активізувалась ця співпраця в 1917 р., коли харцерський рух перетворився на найбільш масову ланку молодіжного руху. У серпні 1917 р. Головна Комендатура харцерського руху на Русі та в Росії нараховувала 38 міст і містечок де існували харцерські дружини, з них 16 – міста українських губерній. Загальна кількість учасників руху в цей час становила 3996 осіб, з них 2101 знаходились у Наддніпрянській Україні, що становило 52,6% [31, s.176-181]. Вже в грудні 1917 р. під час III головного харцерського з'їзду нараховувалось 80 населених пунктів, де були утворені харцерські дружини, а загальна їх кількість становила 7849 осіб [24, s.46]. Враховуючи динаміку приросту можемо припустити, що близько 50% харцерів знаходилось в межах Наддніпрянщини. Очевидно, що організаційна робота тут була поставлена найкраще. Так, на кінець 1918 р. Головній комендатурі підпорядковувалось дружини 115 населених пунктів, з яких мінімум 49 розташовувались на території 9 українських губерній (без Таврії), в той час кількість харцерів зросла вже до 9500 [9, s.16]. Найбільшою їх кількість була в Києві. В березні 1917 р. тут нараховувалось їх лише 178 [6, арк.14], в серпні – 638, але ці дані неповні, оскільки три дружини з десяти не представили звіту [31, s.176-177]. В січні 1918 р. кількість харцерів в Києві зменшилась до 441 [34, s.28]. «Полонія» в цей час зберігала свій домінуючий вплив по відношенню до харцерського руху. Одним з проявів цього стало створення окремого харцерського відділу польської міліції на чолі з С. Ейсертом, що діяла при ПКВ на Русі [3, s.30]. Окрім того сприяло розвитку харцерського руху й товариство колишніх учасників цього руху «Stare Strzechy», членами якого в переважній більшості були студенти [34, s.29].

Суттєву активність виявляла польська академічна молодь і в напрямку підтримки формування польського національного війська. Ще напередодні революції в Києві розпочав діяти осередок «Польської ліги збройної боротьби» метою якого було сприяння виокремленню польських національних військових частин з російської армії. Значна частина інструкторів харцерів та дружинників була її членами, зокрема, з 32 членів керівництва харцерства до цієї організації належало мінімум 9. Серед них слід назвати Г. Гласса, С. Седлячека, С. Селецького, О і С. Гржималовських, В. Некраша [19, s.27]. Тісний контакт з харцерським рухом підтримувала також Централь юнкерів-поляків (Centraln Junkerów Polaków) в якій об'єднувались поляки, що навчались у старшинських школах м. Києва. Зокрема, значна частина керівництва київських дружин навчалась в артилерійській школі. До свого навчання вони ставились як до підготовки для служби в I польському корпусі Довбора-Мусніцького, що локалізувався в Білорусії. 28 листопада 1917 р. вони за підтримки польських організацій та керівництва старшинських шкіл виїхали на з'єднання з корпусом Довбора-Мусніцького [3, s.80; 7, s.9]. Про співпрацю з харцерами згадує і один з керівників II польського корпусу, що дислокувався на території України, Ю. Галлер. Зокрема, він вказує, що II та III київські штабні дружини, співпрацювали з розвідкою корпусу. З його слів також маємо нажалі непідтверджену інформацію про плани прийому київських харцерів старшого віку до корпусу [4, s.6]. Традиційно тісними були стосунки «Корпорації» з Польською організацією військовою (ПОВ), з якою співпраця була налагоджена на ґрунті формування власних військових підрозділів. Співпрацювала з ПОВ і «Полонія», але опосередковано через своїх представників у харцерському русі. Зокрема, член Головної комендатури харцерів, керівник III харцерської штабної дружини м. Києва С. Селецький очолював розвідку київського осередку ПОВ, він же очолював відділ харцерської розвідки II польського корпусу. В цілому ж керівництво харцерства на Україні, підтримуючи конспіративні стосунки, демонструвало свою непричетність до діяльності ПОВ. Наприклад, в Житомирі за участі націоналістичної молоді було утворено осередок гімнастичного товариства «Сокіл», члени якого почали проводити пропаганду спрямовану на зрив співпраці харцерів з ПОВ [1, s.375].

Нажалі, здійснити обрахунок чисельності польського студентського руху на сьогоднішній день неможливо. Зважаючи на розгалужену сітку й широкий спектр напрямків діяльності різних польських студентських товариств припускаємо, що його чисельність буде близькою до кількості всього польського студентства. Взагалі особливість польського молодіжного руху полягала у його масовості. Наприклад, за спогадами В. Андрійкович в Житомирі 90% всієї польської молоді належала до різних патріотичних товариств [1, s.371]. З огляду на це можемо припускати, що лише в Києві загальна чисельність учасників польського студентського руху мала становити близько 1000 осіб (лише в Польському університетському колегіумі в 1917/1918 навчальному році було 718 слухачів, з яких не поляками було лише 7 осіб [29, s.199]). Відомо, наприклад, що на середину березня 1917 р.

«Полонія» нараховувала 200 членів [32, арк.10]. Не менш складною проблемою є встановлення території поширення польського студентського руху. Очевидно, що епіцентрами його розвитку були такі університетські центри як Київ, Харків, Одеса. Переважна більшість польської академічної молоді зосереджувалась у Києві, тут був представлений весь спектр польських студентських товариств. В Харкові відомо про діяльність осередків «Полонії», ZET та «Союзу соціалістичної молоді» - союзника «Корпорації»; в Одесі в 1917 р. легалізувала діяльність «Братня поміч», яка до цього була відома під назвою «Студентська каса», очевидно продовжив свою діяльність і місцевий осередок ZET. Вважаємо, що в умовах революції організація польського студентського руху вийшла за межі університетських міст. Якщо раніше припинення навчання й виїзд з університетського міста як правило приводили до втрати стосунків з певною студентською організацією, то з 1917 р. ці стосунки можна було підтримувати за посередництва харцерських організацій, польських шкіл, відділів ПОВ й інших структур, членами яких традиційно ставала польська академічна молодь.

Отже, польський студентський рух на території Наддніпрянської України в добу Центральної ради вийшов на новий щабель розвитку. Після отримання можливості легального розвитку, він перетворився на справді масовий рух, а отже й став вагомим важелем впливу на суспільно-політичне життя польського населення регіону. Протягом березня 1917 – квітня 1918 рр. відбулись суттєві зміни у його структурі, що вплинуло і на зміну співвідношення сил між організаціями польського студентства. Важливою характерною рисою польського молодіжного руху в Україні стало остаточне утвердження домінуючої ролі в його структурі товариств політичного ґатунку, що в свою чергу обумовило політизацію всього польського молодіжного руху. Особливо вагомою їх роль була у формуванні міжпартійних стосунків в середовищі польських політичних сил Наддніпрянщини. Всі без виключення польські студентські організації мали виражене національно-патріотичне спрямування. Незважаючи на гостроту ідеологічних розбіжностей між різними товариствами, їх спільною кінцевою метою було досягнення незалежності Польщі. Саме цим обумовлювались випадки, хоча й не прямої, але співпраці між ворогуючими полюсами польського студентського руху. Незважаючи на виражену зовнішню спрямованість, орієнтацію на розбудову державності в Польщі, польська академічна молодь приймала активну участь і в українському національному русі, вітала державні прагнення українського народу, а почасти й сама приймала безпосередню участь в реалізації державотворчого курсу Центральної ради.

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА

1. Andrzejkowiczówna W. Miodzień niepodległościowa w Łytmierzu. // Siuiba ojczyźnie. Wspomnienia uczestniczek walk o niepodległość 1915 – 1918. – Warszawa: Główna księgarnia wojskowa, 1929. – 371 – 376 s.; 2. Bartoszewicz H. Kijowska Filarecja. Z dziejów pijlskich organizacji niepodległościowych na Ukrainie przed wybuchem rewolucji rosyjskiej. // Polska a jej wschodni sąsiedzi. – T.8. – Rzeszyw, 2007. – 16 – 28 s.; 3. Glass H. Miodzi Walcz. – Londyn: Veritas, 1974. – 264 s.; 4. Glass H. Na szlaku chudnego wilka. Z podziemi ku Polsce. – Poznań, 1932. – 356 s.; 5. Glinka X. W cieniu Ziotej Bramy. // Pamiętnik Kijowski. – t.1. – Londyn, 1959. – 209 – 236 s.; 6. Grzymałowski S. Działalność miodziei akademickiej w ruchu harcerskim. – Biblioteka Ossolińskich (Wrocław), rps. 14990/II. – 30 s.; 7. Harcerze w bojach 1914 - 1921// Historia harcerstwa. T.1. lata 1910 – 1921. – Londyn, 1975. – z. 5/4. – 1 – 27 s.; 8. Jabłoński H. Polska autonomia narodowa na Ukrainie 1917 – 1918. – Warszawa, 1948. – 165 s.; 9. Jankowski S. Początki ruchu harcerskiego. // Historia harcerstwa. T.1. lata 1910 – 1921. – Londyn, 1975. – z. 1/1. – 1 – 40 s.; 10. Katelbach T. Spowiedź pokolenia. // ZET w walce o niepodległość i budowę państwa. Szkice i wspomnienia. – Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN, 1996. – 323 – 338 s.; 11. Kronika. // Dziennik Kijowski. – 1917. - № 76. – 18 (31) marca. – 2 s.; 12. Kronika. // Dziennik Kijowski. – 1917. - № 80. – 23 marca (5 kwietnia). – 2 – 3 s.; 13. Kronika. // Dziennik Kijowski. – 1917. - № 104. – 25 kwietnia (8 maja). – 3 s.; 14. Kronika. // Dziennik Kijowski. – 1917. - № 111. – 3 (16) maja. – 2 s.; 15. Kronika. // Dziennik Kijowski. – 1917. - № 124. – 20 maja (2 czerwca). – 3 s.; 16. Kronika. // Dziennik Kijowski. – 1917. - № 254. – 25 października (7 listopada). – 3 s.; 17. Kronika. // Gazeta Narodowa. – 1917. – № 95. – 29 października (11 listopada). – 2 – 3 s.; 18. Miodowski A. Konflikt pomiędzy liberalnymi, a narodowymi demokratami o przywództwo polityczne w środowisku wychodźstwa polskiego w Rosji w dobie rewolucji lutowej. // Studia Podlaskie. – T. 16. – Białystok, 2006. – 41 – 58 s.; 19. Nekrasz W. Harcerze w bojach w latach 1914 – 1921. – Warszawa: Główna księgarnia wojskowa, 1930. – cz.1. – 216 s.; 20. Nowacki T. Przedmowa. // ZET w walce o niepodległość i budowę państwa. Szkice i wspomnienia. – Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN, 1996. – 7 – 18 s.; 21. Nowacki T. Szkic do dziejów ZET-u. // ZET w walce o niepodległość i budowę państwa. Szkice i wspomnienia. – Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN, 1996. – 21 – 292 s.; 22. Odezwa Stowarzyszenia Akademickiego. // Gazeta Narodowa. – 1917. - № 86. – 19 października (1 listopada). – 3 s.; 23. Ryzewicz J., Zeszłowski L. Polskie kolegium uniwersyteckie w Kijowie (1917 - 1919). // Rozprawy z dziejów oświaty. – T. 34. – Wrocław-Warszawa-Kraków, 1991. – 93 – 123 s.; 24. Sedlaczek S. Harcerstwo na Rusi i w Polsce 1913 – 1920. – Warszawa, 1936. – 100 s.; 25. Starczewski E. Życie polskie na Ukrainie. – Kijów, 1917. – 48 s.; 26. Sula D. Polacy w Kijowie w latach 1914 – 1917. // Sprawy wschodnie. – Z. 2 – 3 (6 – 7). – 2004. – 107 – 118 s.; 27. W Kijowie. // Dziennik

Kijowski. – 1917. – № 74. – 15 (28) marca. – 3 s.; 28. Wierzejski W. Fragmenty z dziejów polskiej młodzieży akademickiej w Kijowie 1834 – 1920. – Warszawa, 1939. – 160 s.; 29. Wilczyński J. Polskie kolegium uniwersyteckie w Kijowie 1917 – 1919. // Pamiotnik Kijowski. – Londyn, 1963. – T.2. – 195 – 214 s.; 30. Wsryd młodzieży. // Dziennik Kijowski. – 1917. – № 81. – 24 marca (6 kwietnia). – 3 s.; 31. Wykaz hrodowisk i drużyn harcerek i harcerzy w Pacstwie Rosyjskiem. // Młodzieź. – 1917. – № 7 – 10. – lipiec – sierpiec. – 176 – 181 s.; 32. Zielicki S. Liga Narodowa na Ukrainie w latach 1890 – 1920. – Biblioteka Ossolinskih (Wrocław), rps. 13202/II. – 47 s.; 33. Zjazd polski na Rusi w Kijowie w dniach 18 – 24 czerwca 1917 roku. – Winnica, 1917. – 133 s.; 34. ZwiNzek harcerstwa polskiego na Woyniu. ChorNgiw harcerek i harcerzy 1918 – 1939. – T.1., cz. 1. / zespyi redakcyjny N. Nekrasz, Z. Izdebska, W. Skorupska, P. Zaleski, Z. Wnukowski, H. Styczyski, W. Filippoto. – Londyn, 1997. – 239 s.

І.Г. Передерій

В. ЛИПІНСЬКИЙ ЯК ФУНДАТОР ТА ТЕОРЕТИК УКРАЇНСЬКОЇ ДЕМОКРАТИЧНОЇ ХЛІБОРОБСЬКОЇ ПАРТІЇ

Постать В'ячеслава Липинського, видатного українського історика, історіософа, соціолога, політика і публіциста, 125-річчя від дня народження якого українська громадськість відзначила навесні минулого року, привертає до себе увагу через низку обставин, серед яких чільне місце посідають державотворчі ідеї цієї непересічної особистості. Ім'я В. Липинського повернулося в Україну лише після проголошення незалежності. Чимало його ідей не втратили своєї актуальності й сьогодні. Окрім того, події останнього часу в Україні ніби підтверджують правильність думок мислителя.

Аналіз сучасної політичної боротьби та загрозливого протистояння всіх політичних сил, головним чином, політичних партій, блоків та рухів, пошук витоків і причин незугарного сьогодення українського села спонукають до глибшого вивчення програмних засад Української демократичної хліборобської партії (далі – УДХП), заснованої у 1917 р. за участі В. Липинського, а отже, й ретельного аналізу його теоретичної спадщини, зокрема тієї, що складала ідеологічну та організаційну основу діяльності УДХП.

Дана наукова розвідка здійснена відповідно до науково-дослідної теми «Україна в період національно-визвольних змагань 1917–1920 рр.», яку розробляє колектив кафедри українознавства та гуманітарної підготовки Полтавського національного технічного університету імені Юрія Кондратюка. На сьогоднішній день спадщина В. Липинського не втратила своєї актуальності. Вона може бути дієвим теоретичним і практичним підґрунтям у процесі розбудови самостійної незалежної України, здійснення її політики, зокрема у сфері аграрних відносин, формуванні державної ідеології та вихованні почуття національної гідності в громадян. Систематизація та аналіз чисельних наукових та публіцистичних праць цього діяча дасть можливість більш повно використати його спадщину в дослідженнях з історії, політології, соціології, історіософії, релігієзнавства, а також у розв'язанні багатьох проблемних питань сучасного життя.

Як в Україні, так і за її межами опубліковано кілька десятків наукових та публіцистичних праць, присвячених життю і творчості В. Липинського. Серед тих, що вийшли останніми роками в Україні, особливо цікавими є наукові розвідки Галушка К. [1], Гирича І. [2], Масненка В. [3; 4], Осташко Т. [5], Гошуляка І. [6] та інших дослідників. Проте залишаються малодослідженими обставини, які так чи інакше впливали на формування світогляду В. Липинського, а також його справжня роль у заснуванні та розробленні програмних засад УДХП. Винятком є хіба що стаття Турченка Ф. та Заліської Н., опублікована на сайті Інституту суспільних досліджень [7], в якій автори аналізують окремі розділи та пункти програми УДХП. Однак до сьогодні бракує ґрунтового дослідження ролі В'ячеслава Липинського в заснуванні цієї української партії та формуванні її ідеології. Тому метою статті є вивчення історії заснування УДХП та ролі в цьому процесі В. Липинського, аналіз програмних положень партії та їх зв'язок із еволюцією поглядів В. Липинського на процес українського державотворення.

Першу світову війну В. Липинський зустрів у лавах російської армії. Брав участь у східно-прусській кампанії в складі другої російської армії генерала Самсонова, яка закінчилася поразкою. У 1915 р. через хворобу був переведений до кінних резервів. У їх складі служив у Дубні, Острозі, а потім – у Полтаві. Саме там його як начальника кінного резерву на Павлинках і застала Лютнева російська революція [8, с. 21]. У Полтаві В. Липинський поринає в політичну діяльність. Повалення російського самодержавства і початок національного відродження України він зустрів із захопленням, проте соціалістичних ілюзій більшості провідних діячів Центральної Ради не поділяв. Він узяв безпосередню участь в українізації кавалерійської військової частини на Полтавщині, однак